

שבת שבתון

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְתוֹן לַה' כָּל הַעֲשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמַת: (שמות לה ב.)¹

שַׁבַּת שַׁבְתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם חֻקַּת עוֹלָם: (ויקרא טז לא).²

רש"י שמות פרק לא פסוק טו – מנוחת מרגוע לצד איסור "כל מלאכה"

שבת שבתון - מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי.³

שבת שבתון - לכך כפלו הכתוב, לומר שאסור בכל מלאכה, אפילו אוכל נפש. וכן יום הכפורים שנאמר בו: "שבת שבתון הוא לכם" (ויקרא כג לב) - אסור בכל מלאכה. אבל יום טוב לא נאמר בו, כי אם: "ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון" (שם) - אסורים בכל מלאכת עבודה, ומותרים במלאכת אוכל נפש.⁴

אבן עזרא שמות טז כג – שבתון לכם, שבת לה'

וטעם שבתון שבת קודש. על דעת המפרשים כמו "אדמת עפר" (דניאל יב, ב).⁵ והגאון אמר ששבתון פחות משבת.⁶ ואנחנו מצאנו שיאמר "שבת שבתון הוא לכם" (ויקרא טז לא).⁷ ולפי דעתי שפירוש שבתון שבתה לכם, כי שבת דבק עם השם, על כן יאמר בשבת שבת היא לד'.⁸ ובשנת השמיטה שבת בעבור שהיא דומה ליום

¹ כך בפרשתנו. ובפרשת השבוע שעבר, כי תשא, נמצא פסוק דומה: "שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְתוֹן קֹדֶשׁ לַה' כָּל הַעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוֹמַת" (שמות לא טו). ופעם שלישית, בספר ויקרא, פרשת אמור (בפתיחה לפרשת המועדות): "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לַה' בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם" (ויקרא כג ג). וקדם לכולם, בשמות טז כג פרשת המן, אם כי בסדר הפוך, הביטוי שבתון שבת: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שַׁבְתוֹן שַׁבַּת קֹדֶשׁ לַה' מִחֹר". ארבע פעמים בתורה נקראת שבת בראשית: שבת שבתון. האם רק תפארת המליצה לפנינו, "כפל וחיזוק העניין", מעין "דברה תורה בלשון בני אדם", או משהו מהותי יותר?

² לא רק שבת בראשית נקראת שבת שבתון, גם יום הכיפורים מכונה כך. פעמיים בספר ויקרא. פעם אחת הנ"ל בפרשת אחרי מות; ופעם שנייה, בפרשת המועדות בפרשת אמור: "שַׁבַּת שַׁבְתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בְּעֶרְבַת מִקְרָא עֶרְבַת תַּשְׁבְּתוֹ שַׁבְתֶּכֶם" (ויקרא כג לב). וגם שנת השמיטה מכונה "שבת שבתון", ראה פרשת בהר, ויקרא כה ד: "וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבְתוֹן יִהְיֶה לְאֶרֶץ שַׁבַּת לַה' שָׁדָד לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר". אך כבר מלשון המקרא נראה שיש הבדל ברור בין השלושה. כל "שבת שבתון" של שבת בראשית, הוא "לה'". כל שבת שבתון של יום הכיפורים הוא "לכם" ושבת שבתון של שנת השמיטה הוא "לארץ" (הגם שחזר וחתם שם: "שבת לה" - כי לי כל הארץ). ואנו נתמקד בשבת שבתון של שבת בראשית.

³ הרבה מנוחות והרבה השבתות יכולות להיות לאדם במהלך השבוע. מנוחות ארעי למיניהן. אבל יום שכולו שבת, יום ששוות מתחילתו ועד סופו הוא רק בשבת שהיא מנוחת מרגוע. "מנוחה שלימה שאתה רוצה בה". זו משמעות כפל המילים: שבת שבתון עפ"י רש"י. ולא ברור אם השבתון שמצטרף לשבת הוא שעושה את זה למרגוע - שבת שהיא שבתון, לא שבת שהיא ארעי; או שאדרבא, ה"שבת" היא שעושה את זה לשבתון. לא סתם שבתון שיכול להישמע כמו "קטון", "אדמון", "לדון" וכו', אלא שבתון שהוא שבת. כמו האזכור הראשון בתורה בפרשת המן "שבתון שבת קודש".

⁴ רעיון זה שרש"י מביא, לא מצאנו לו מקור קדום יותר (בחז"ל) ואפשר שהוא דרשה של רש"י. כך גם פירש רמב"ן בספר ויקרא פרק כג, פרשת המועדות: "והנה אמר מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי, במלאכת עבודה. אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם, כי זיהיר בשבת פעמים רבות. וירמוז עוד בכאן כי גם בבואו באחד מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש". ואנו נוסיף נופך משלנו. מצוות יום טוב קדמה בתורה לשבת. ראה שמות יב טז: "וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלָאכָה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אֶךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם". מקרא קודש - להוציא מלאכות לצורך שמחת החג. מצוות השבת באה מאוחר יותר, בספר שמות כזכר לעיל. באה התורה בפרשתנו, ועוד קודם כאמור בפרשת בשלח במן וכי תשא, ואומרת שבשבת יש תוספת קדושה של "שבת שבתון" ואי לכך גם צורכי אוכל נפש אסורים. הכיוון הוא לא משבת ליום טוב, כפי שאנו רגילים לחשוב, לא ששבת אסרה ל"ט מלאכות ובא יום טוב והתיר מלאכות הקשורות באוכל נפש; אלא ההפך בדיוק. תחילה נאסרו מלאכות של יום טוב ואח"כ באה השבת והוסיפה קדושה ואיסורים - שבת שבתון. בפרשת המועדות קדמה השבת, כמו במעשה בראשית. אבל בספר שמות, קדם יום טוב! ונראה לנו שלכך התכוון רש"י בפירושו: "שבת שבתון - לכך כפלו הכתוב, לומר שאסור בכל מלאכה, אפילו אוכל נפש".

⁵ אבן עזרא מביא "דעת מפרשים" ואינו דוחה אותה (כאשר אבן עזרא אינו מסכים עם פירוש מסוים הוא מביע את דעתו בצורה נחרצת וברורה). לפי דעה זו, אפשר שאכן מעין כפל מילים כאן, בדומה לביטוי "אדמת עפר" ואולי גם כמו "הבל הבלים".

⁶ לפי פירוש רס"ג (הגאון בלשון אבן עזרא בכל מקום), שבתון הוא מילה קלה יותר, שביתה ממלאכה, הפסקת עבודה מסיבה כלשהיא (קצת כמו בשימוש של מילה זו בימינו). באה התוספת "שבת קודש" לומר לך, שביתה זו איננה סתם שביתה ממלאכה, כי אם שבת קודש, שבת לה', שביתה בשל ציווי מגבוה, שביתה שיש לה ערך חיובי ולא רק שלילה והעדר מלאכה.

⁷ אבן עזרא לא מסכים עם הגאון ומביא ראיה מהביטוי "שבת שבתון". בפרשת המן ניתן אולי להבין את הביטוי שבתון שבת קודש לה' באופן שהציע רס"ג, ומשם יש הליכה מהקל אל הכבד. מלא תעשה לעשה, משמור לזכור, משביתה לקדושה. אבל אם כן, "שבת שבתון" כאן מהו? הליכה חזרה מהכבד אל הקל? מעניין שלצורך תשובתו לרס"ג, מצטט אבן עזרא את "שבת שבתון" של יום הכיפורים (שעוד נראה להלן) ולא את "שבת שבתון" של שבת עמב שיש לנו בשלושה מקומות בתורה כפי שראינו.

⁸ השבת היא לה' והשבתון הוא לכם. זו משמעות שבת שבתון שיש לה ערך אבן עזרא. השבת כמצאיות אובייקטיבית עומדת וקיימת מבריא העולם. השבתון שאנחנו מקיימים, הוא "לכם", הוא מציאות שבני האדם יוצרים. אפשר להעמיק מאד ברעיון זה, מימי

השבת, כי היא שביעית. גם נקרא צום העשור כן בעבור היותו בחדש השביעי, והאות שתמצא על סוכות ויום תרועה כן בעבור החודש.⁹

אבן עזרא ויקרא פרק טז פסוק לא – שביטה לגוף ולנפש

שבת שבתון – יש אומרים שביטה לנפש ולגוף. ואחרים אמרו שהוא שביטתה שאין למעלה ממנה. ושניהם שמות, פעם יבוא זה קודם זה, והם שוים, ואינו רחוק.¹⁰

רמב"ן שמות פרק לא – יסוד עולם

ואמר ביום השביעי שהוא שבת שבתון קדש לה' (פסוק טו), בעבור שהוא יסוד עולם ... וזה טעם שבת וינפש, והיא נשמה יתירה הבאה מיסוד עולם "אשר בידו נפש כל חי" (איוב יב ז).¹¹

מכילתא דרבי ישמעאל כי תשא - מס' דשבתא פרשה א – השבת אינה מסורה לבית הדין

"וביום השביעי שבת שבתון קדש ליי" – למה נאמר?¹² לפי שהוא אומר: "אלה מועדי יי" אשר תקראו אותם מקראי קודש" (ויקרא כג ב),¹³ יכול כשם שקדושת מועדות מסורה לבית דין, כך תהא קדושת שבת מסורה לבית דין? תלמוד לומר: "וביום השביעי שבת קודש ליי" – לשם שבת מסורה, ואינה מסורה לבית דין. וכן הוא אומר: "ושמרתם את השבת".¹⁴

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות לא טו – שבת היא לה'

"וביום השביעי שבת שבתון קדש לה' – למה נאמר? לפי שהוא אומר: "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש" (ויקרא כג ב), יכול כשם שמועדות מסורין לבית דין, כך תהא שבת מסורה לבית דין? תלמוד לומר: "וביום השביעי שבת שבתון קודש לה' – לְשֵׁם שבת מסורה, ואין שבת מסורה לבית דין. כך הוא אומר: "שבת הוא לה' בכל מושבותיכם" (ויקרא כג ג).¹⁵

פרעה שנתן את השבתון לבני ישראל (שמות רבה א כח) ועד ימינו שהשבתון הוא חוק חילוני. ונשאר לשואבי המים לדון בעניין זה איש ואישה כפי הבנתם ורוחם הטובה ואולי גם יזכנו במימיהם הזכים.

⁹ כאן "גולש" אבן עזרא לטבת של שמיטה ולחגי החודש השביעי, כל מה שמתבסס על המספר שבע במחזור הימים או החודשים. יום כיפור הוא "שבת שבתון" כי הוא חל בחודש השביעי. וגם ראש השנה – יום תרועה וסוכות, הגם שאינם מכונים "שבת שבתון", וזו ומדגיש המקרא שהם חלים "בחודש השביעי" (ויקרא כג פסוקים כג, לט). העיקר הוא המספר 7.

¹⁰ כאן מתייחס אבן עזרא לטבת שבתון של יום הכיפורים, לא רק כתשובה לרס"ג לעיל, אלא כפירושו הוא "שבת שבתון" של יום הכיפורים. שבת שבתון - שביטה גמורה, שביטת השביטות. שהרי בשבת יש אכילה ושתייה והכנות לסעודה וכו'. ביום הכיפורים השביטה היא מוחלטת. גם שביטה מהשביטה של שבת שהיא כיבוד השבת במאכל ומשקה. גם שביטה לגוף. (למרות שאבן עזרא מפריד בין שני הפירושים שהוא מביא, נראה שהם דווקא משלימים). שורה תחתונה, יש ההבדל גדול, בשיטת אבן עזרא, בין שבת שבתון של שבת בראשית ובין שבת שבתון של יום הכיפורים.

¹¹ שבת שבתון בפירוש רמב"ן הוא ביטוי מחוקק בדומה לביטוי: יסוד היסודות, ראשון הראשונים, שיר השירים, דבר מהותי ויסודי שהעולם נוסד ומוסד עליו. נדבך מרכזי בבריאה. כך היא גם הנשמה היתירה "הבאה מיסוד עולם" ונופשת בשבת שהוא "יסוד עולם". ועם כל זאת, מוסיף שם רמב"ן ואומר: "והזכיר בשבת שהיא ברית עולם (פסוק טז), וחזר ואמר כי אות היא ביני ובין בני ישראל (פסוק יז), אות היא השבת ביום השביעי, והטעם, שהיום אות והשבת היא אות לעולם". היסוד המוסד הזה הופך לאות בעולם – לדבר גלוי ונראה לעולם, רק כאשר בני ישראל שומרים עליו ומקיימים אותו. ראה דברינו [מקדש ישראל והשבת](#) בפרשת בראשית.

¹² למה צריך להזכיר שהשבת היא קודש לה'?

¹³ במקומות רבים נדרשת המילה "אותם" שבפסוק, שכתובה בכתב חסר "אתם" במובן של "אתם", היינו שקביעת החודש והמועדות הם בידי בית דין. ראה, למשל, ראש השנה כד ע"א: "אמר קרא: וידבר משה את מועדי ה' - מכאן שראש בית דין אומר מקודש. וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש, מנלן? אמר רב פפא: אמר קרא: אשר תקראו אתם, קרי ביה אתם". ראה ציטוט פסוק זה גם במסכת שבת פרק ב משנה ט בעימות בין ר' יהושע ורבן גמליאל בקביעת מועד יום הכיפורים.

¹⁴ הדגש במדרש הוא על הקריאה ברצף "שבת שבתון קודש לה'". "שבת שבתון" לא מספיק על מנת להפקיע את השבת מרשות בית דין. שהרי גם ביום הכיפורים נאמר שבת שבתון, ועדיין מועדו מסור בידי של בית הדין. חייבים להוסיף את "קודש לה' " על מנת להפקיע סופית את השבת מרשות בית הדין. זה ההבדל הידוע בין שבת "שקבועה ועומדת מששת ימי בראשית" ובין המועדים המסוריים לבית דין – הבדל שבא לידי ביטוי בנוסח ברכת קדושת היום: "מקדש השבת וישראל", "מקדש ישראל והזמנים" וגם "מקדש השבת וישראל והזמנים". ולגבי עצם הרעיון (הוא אמינא) שמועדה של השבת יהיה גם הוא מסור בידי בית דין, ראה דברינו [מי ומתי נתן לנו את השבת](#) שמשה בחכמתו עשה את חשבון הימים מבריאת העולם לשם קביעת יום השבת (שם גם הזכרנו את ההלכה של מי שאיבד את חשבון ימי השבוע כיצד הוא קובע לעצמו את יום השבת) וראה שוב גם דברינו [מקדש ישראל והשבת](#) בפרשת בראשית.

¹⁵ ראה "ההבדל הדק" בין הסיומת של מקור זה, מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, ובין הסיומת של מכילתא דרבי ישמעאל הנ"ל. מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי מקפידה לסיים: "כך הוא אומר: שבת הוא לה' בכל מושבותיכם". פסוק המורה שהשבת היא לה'. ולא "סתם פסוק", אלא פסוק שבא בסמוך לפסוק: "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש", שממנו מתחילה כל הדרשה. אבל במכילתא דרבי ישמעאל הנ"ל הסיים הוא: "ושמרתם את השבת" ואין הוא חושש שמא ישתמע מכך שהשבת היא "שלכם". כך או כך, מכילתאות אלה הן המקור הראשי להבחנה בין שבת בראשית שהיא לה' ושבתות המועדים שהם "לכם". הבחנה

מסכת ראש השנה פרק א משנה ט – מחללים את השבת לקידוש החודש

מי שראה את החודש¹⁶ ואינו יכול להלך, מוליכין אותו על החמור, אפילו במטה. ואם צוּדָה להם, לוקחין בידם מקלות.¹⁷ ואם היתה דרך רחוקה, לוקחין בידם מזונות. שעל מהלך לילה ויום מחללין את השבת ויוצאין לעדות החדש, שנאמר: "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדים" (ויקרא כג ב).¹⁸

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) ויקרא פרשת אמור סב ע"ב – כל המועדים הם שבתון

"ששת ימים תעשה מלאכה". ומה ענין השבת אצל המועדות? ללמדך שכל המחלל את המועדות, כאילו מחלל השבת. "וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש" - מהו שבת שבתון? ללמדך שכל המועדות נקראו שבתון: יום טוב ראשון של פסח נקרא שבת, שנאמר: "וספרתם לכם ממחרת השבת". יום טוב של עצרת נקרא שבת, שנאמר: "עד ממחרת השבת השביעית" - זה יום טוב של עצרת שמתקדש מן הלילה ומחרתו יום חמשים. ראש השנה נקרא שבתון, שנאמר: "באחד לחדש יהיה לכם שבתון". יום הכיפורים: שבת שבתון. סוכות: "ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון". לכך נקראת השבת שבת שבתון ללמוד הימנו.¹⁹

כל המועדים מהם נקראו שבת ומהם שבתון ומהם נקראו שבת שבתון. פירוש שבות, לפי שיש דברים שאינה מלאכה והזהירה תורה בהם משום שבות: "לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים".²⁰ ואמירה לעובד כוכבים שבות היא ולא דחי שבת - זהו שבת שבתון. שהרי אמר הכתוב "כל מלאכה" לרבות אמירה לכנעני. שבת היא לה'. מכלל ששבת שבתון האמור למעלה לדרשה הוא בא. בכל מושבותיכם. אפילו בחוצה לארץ.²¹

ספורנו בפרשתנו, שמות לא טו – להתפנות לגמרי מעסקי חיי עולם

שבת שבתון – הנה נאסר בה אפילו דבר שאינו מכלל המלאכות, כאומרם לעיל (כג יב) וביום השביעי תשבות. וזה כדי שיהיה קודש לה', שיהיה האדם בו פונה לגמרי מחיי שעה לעסוק בעסקי חיי עולם לכבוד קונו.²²

שמופיעה לאורך כל הפרשנים והמדרשים המאוחרים יותר. ראה, כדוגמא, דברי אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק לה (בוויכוח עם קראי מסוים): "... ועוד, כי השבת לא תקרא שבתכם, כי אם שבת השם, כמו אך את שבתותי (שמות לא יג). רק יום הכפורים נקרא כן, שבת שבתון היא לכם (ויקרא כג לב). ולא מצאנו שאמר בו 'שבת לה'". יש שבת שבתון ויש שבת שבתון.

¹⁶ את הלבנה בהתחדשותה, את המולד. מדובר בעדי קידוש החודש.

¹⁷ אם יש פחד מאויב ואורב, (צודה, לשון התורה) לוקחים כלי הגנה. מדובר, כפי שנראה בסוף המשנה, בשבת.

¹⁸ קדושת השבת אינה מסורה לבית דין, אומרת המכילתא לעיל. אין בית הדין יכול להזיז את השבת ממועדה – מה שהוא כן יכול לעשות בחגים ומועדות. אבל בית הדין יכול, אומרת המשנה, לדחות את קדושת השבת לצורך קביעת המועדות. לחלל את השבת לצורך הליכה לירושלים לצורך מתן עדות לפני בית הדין הגדול הממונה על קביעת המועדות. אם כן, משהו מקדושת השבת כן מסור בידי בית הדין (שהרי עצם הרעיון שבית דין יזיז את השבת ממקומה, הוא הווה אמינא רחוקה). האם אין בכ"ז הבדלי גישה בין המכילתא למשנה? האם המשנה איננה תקנה של חכמים כנגד בייתוסים, צדוקים ושאר מקלקלי הלוח?

¹⁹ אין משהו מיוחד בביטוי שבת שבתון ואין הוא אלא אנלוגיה לכל שאר המועדות. כל המועדות נקראים שבתון וכמו שפסח וחג השבועות נקראים "שבת", ראש השנה שבתון, סוכות שבתון וכו', כך גם יש שבת שבתון. או נאמר ההפך, התואר שבתון שניתן לשבת, קיים בכל המועדים. כולם הם שבתון (או שבת). שבת בראשית שזכתה ראשונה לתואר, באה ללמד על כל שאר המועדים, שגם הם אסורים במלאכה, שגם הם "מקרא קודש". ראה דבריו של בעל מדרש אסופה מאוחר זה בהמשך שם, דף סד עמוד א: "ואין הפרש בין שבת שבתון לשבתון שנאמר ביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון ואומר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש". שביעי של פסח מושווה לשבת היום השביעי! השווה דברים אלה שהם ברוח הפוכה מזו של רש"י בו פתחנו שדורש את שבת שבתון ליצור הבדל מהמועדים שהם מותרים במלאכת אוכל נפש ואילו השבת (ויום הכיפורים) אסורים. אצל רש"י ורמב"ן שבת שבתון מפריד בין שבת בראשית למועדים, ואילו כאן, ביטוי זה דווקא מחבר.

²⁰ ראה מסכת ביצה פרק ה משנה ב: "כל שחייבין עליו משום שבות, משום רשות, משום מצוה בשבת, חייבין עליו ביום טוב. ואלו הן משום שבות: לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה, ולא שטין על פני המים, ולא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין. ואלו הן משום רשות: לא דנין, ולא מקדשין, ולא חולצין, ולא מיבמין. ואלו הן משום מצוה: לא מקדשין, ולא מעריכין, ולא מחרימין, ולא מגביהין תרומה ומעשר. כל אלו ביום טוב אמרו, קל וחומר בשבת. אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד.

²¹ שבת שבתון, עפ"י דרשה זו, הוא אסמכתא לדין חכמים של איסור שבות בשבת וי"ט. האסמכתא היותר ידועה היא דברי הנביא: "אם תשיב משבת גלך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבדתו מעשות דרכך ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו נח יג), אך כאן, אסמכתא מהתורה, מהלשון: שבת שבתון. שבתה מלאה. ושוב, הרי לנו בדיוק ההפך מהפרשנים והמדרשים לעיל, אשר דורשים את שבת שבתון ליצירת חיץ והבדל בין שבת והמועדים, כאן, אדרבא, משבתון של שבת אנו לומדים שאיסור שבות דרבנן תקף גם ביום טוב. דרשה זו של שבת שבתון, לעניין איסור שבות, נמצאת בפירוש רמב"ן לספר ויקרא פרק כג פסוק כד, שאף מביא עניין זה בשם מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב: "אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת. מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מניין? לא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה לא שטין על פני המים לא מספקין לא מרקדין ולא מטפחין. תלמוד לומר: כל מלאכה. אין לי אלא ברשות, במצוה מניין? אין מקדשין אין מעריכין ואין מגביהין ואין מתרימין תרומה ומעשרות. תלמוד לומר: שבתון שבת קדש (שמות טז כג)". השווה דברים אלה עם המשנה במסכת ביצה שהבאנו בהערה הקודמת. ובחפזוננו הבאנו את הדברים בסדר היסטורי הפוך, מפסיקתא זוטרתא, דרך רמב"ן למכילתא, ועם צמאי המים הסליחה.

²² פירוש ספורנו זה ממשיך את דברי רמב"ן שהבאנו בהערה הקודמת. נביא להלן את דברי רמב"ן עצמו.

רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק כד – הבסיס בתורה לאיסור שבות

... והנה ידרשו "שבתון" לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן. אבל לא נתברר לי זה, שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה? כי "שבות" בלשונם נאמר לעולם על של דבריהם, והאיך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב? ...²³

ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ב"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה, לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום. ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ביום טוב ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר, ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם, ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן, והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה, שבכל זה אין בהם משום מלאכה. לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה.²⁴

שבת שלום
מחלקי המים

²³ אלה סוף דבריו של רמב"ן על מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שהבאנו בהערה 21, ממנה משתמע לכאורה שכל איסורי שבות של חכמים הם מהתורה בגלל תוספת הציווי "ושמרתם את השבת", או בגלל "שבת שבתון". על כך שואל רמב"ן שאלות קשות, שהרי כידוע איסור שבות הוא מדרבנן. ומסקנתו והצעתו היא בקטע שלהלן.

²⁴ "שבתון", בשיטת רמב"ן היא מצוות עשה, מעבר ל"ט איסורי לא תעשה של מלאכות בשבת, לנוח ולשבות ולהקדיש את יום השבת לדברים של קדושה ומנוחה. זה מהתורה כמצוות עשה. כך שמי למשל שמזיז רהיטים בבית ומסדר אותם מלמעלה למטה, אולי לא עבר על מצוות לא-תעשה של איסור מלאכה בשבת, אבל עבר על מצוות עשה של "ושמרתם", או "שבת" או "שבתון" או גם "למען ינוח". אח"כ בא הנביא ישעיהו והרחיב ובאו חכמים והוסיפו איסור שבות, ברוח "שבתון" שבתורה, אבל לא כאיסור תורה. רמב"ן חזר והרחיב דברים אלה בדרשתו הידועה לראש השנה. שם הוא מפליג בתיאור מי שלא עובר על איסור, אבל לא נח: "אבל יגלגל זבל שבחצרו כל היום מלמעלה למטה וימלא ממנו קופות ומשפלות לרפת בקר, ויסיע אבנים גדולות אבנים יקרות אבני גזית ויעצב בהם, אם כן אין השבתות מנוחה ואין ימים טובים שבתון אלא מדברי סופרים". והוא מסביר שם את הדרגות השונות של איסורי השבת ויום טוב: "אבל העיקר כך הוא, שהוזהרנו במלאכות בשבת בלאו וכתוב ובחייב סקילה, וכל העושה מלאכה אחת אפילו קטנה שבקטנות שהיא אב או תולדה ענוש כרת ונסקל. והטורחים והעמל כשאינן בהם אב מלאכה ולא תולדה, הוזהרנו בהם בעשה דשבתון. וביר"ט נמי המלאכות בלאו והטורח בעשה הזה שהוא שבתון. כלומר יום מנוחה ובטול שנעמד בטלים ולא נעשה דבר. וממנו אמר הנביא: וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך וגו', ובאו חכמים והוסיפו בשבתון שלא יטלטל אפילו אבן קטנה". ראוי רמב"ן זה ללימוד מיוחד.